

определение характеристик, которые не требуют широкомасштабного опроса для определения уровня доверия, симпатии, привязанности к лидеру с целью выяснения значения основных имиджевых показателей. С помощью комплексного методологического инструментария разработана формула расчета эффективности имиджа политического лидера, на основе показателей, определяемых в зависимости от действующей политической системы и предпочтений народа. Определяется, что показатели имиджа политического лидера можно обнаружить через укоренившиеся стереотипы и приоритеты общества, а также измеряемые актуализированы общественным запросом переменные. Доказано, что современная практическая политология требует инструментария, способного обеспечить эвристичность прикладных политологических исследований, в том числе и в политико-имиджевой сфере.

Ключевые слова: политический имидж, индекс эффективности имиджа, политический лидер, информационное общество.

Hudyk A., postgraduate student of the Department of Political Science, Faculty of Social Sciences and International Relations, Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University (Dnipro, Ukraine), E-mail: A_le_maraK@ukr.net

German I., PhD in historical science, docent, assistant professor of the Department of Political Science, Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University (Dnipro, Ukraine), E-mail: iuliia.german@gmail.com

Peculiarities of diagnostic the rate of effectiveness of a political leader's image

Abstract. The conceptual phenomenon of image of a political leader is analyzed, as well as the peculiarities of its design in the era of transition to an information society. The method of determining the effectiveness of a political leader's image is offered. The article aims to determine the characteristics that do not require large-scale search to determine the level of trust, sympathy, and affection to the leader in order to determine the values of the basic image parameters. With comprehensive methodological tools is developed the formula for calculating the efficiency of image of a political leader, based on indicators defined according to the current political system and the preferences of the people. It is determined that the parameters of image of a political leader can be found through the entrenched stereotypes and priorities of society and measurable variables actualized by social demand. It is proved that modern political science requires practical tools that can provide applied political studies including the sphere of political image with heuristic instruments.

Keywords: political image, efficiency code of image, political leader, information society.

УДК 323.2

Кравченко В. Ю.

кандидат політичних наук,

викладач кафедри гуманітарних наук

Дніпропетровської медичної академії

(Дніпро, Україна), E-mail: darkliths@rambler.ru

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ДОСЛІДЖЕННЯ І КЛАСИФІКАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЛЯ

Анотація. Дослідження присвячене розгляду основних сучасних теоретичних підходів і теорій, які пояснюють природу та джерела політичного насилля. Здійснено систематизацію і класифікацію проявів та форм політичного насилля на основі різноманітних критеріїв, які сприяють поглибленому розумінню, впо-

рядкуванню і узагальненню знання про його предмет, джерела, сторони та за-
соби.

Ключові слова: політичне насилля, влада, примус, сила, легітимність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Головною особливістю дослідження категорії «політичне насилля» є відсутність єдності серед дослідників стосовно природи даного явища. В науковому співтоваристві сформувалися різноманітні підходи, відповідно до яких політичне насилля може розглядатися в якості безпосереднього застосування фізичної сили, психологічного або фізичного примусу, нелегітимного використання сили, обмеження волі, заподіяння шкоди та збитків. До недавнього часу, дослідження політичного насилля затримувалося негативною оцінкою громадськості, яка не могла спокійно сприймати той факт, що в таких дослідженнях на один рівень ставлять суб'єкта і жертву насилля, уникаючи морально-етичних оцінок. Тому, дослідження присвячені політичному насилля можна було зустріти лише у вузько спеціалізованих журналах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складність дослідження політичного насилля пов'язана із особливістю самого феномену, його історичною мінливістю та широким переліком комбінацій по лінії суб'єкт – об'єкт, ідеологічним наповненням, ідейно-політичними та соціально-філософськими установками, присутністю морально-етичного критерію. Варто відзначити, що дослідження сучасного політичного насилля знайшло своє відображення в працях таких іноземних дослідників: Ч. Міллз, Дж. Кін, Дж. Салмі, Е. Левінас, Ч. Найбург, Дж. Даймонд, Й. Галтунг. Вагоме місце вказаній проблематиці у своїх роботах приділяли й вітчизняні автори: В. Межуєв, В. Денісов, А. Кугай, М. Ліпатов, А. Дмитрієв, І. Залисін, А. Коломонець. Отже, формування цілісної і концептуально завершеної системи уявлення про особливості функціонування сучасного політичного насилля необхідно розпочинати з аналізу найпоширеніших і найавторитетніших теорій, які пройшли шлях наукового становлення в межах політичного дискурсу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд основних концептуальних підходів, теорій, уявлень, класифікацій і типологій політичного насилля, які переважають в рамках сучасної політичної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні дослідження природи і джерел політичного насилля неможливо здійснювати без урахування його зв'язків з поняттям «влади». Центральне місце в політичному процесі займають відносини з приводу завоювання, використання і утримання влади за допомогою методів насилля і примусу. Велика кількість дослідників не погоджуються з позицією Х. Арндт та Н. Лумана і доводять, що насилля являється важливим засобом/інструментом влади за допомогою якого суб'єкт владних відносин реалізує свою волю. Без такого політичного засобу як насилля, суб'єкту влади складно підпорядкувати своїм інтересам поведінку, волю і бажання об'єкта. Тому, владні відносини, в будь-якому, випадку, можуть відбутися лише за наявності засобів, які забезпечують встановлення зв'язку між суб'єктом та об'єктом влади. Через

призму політико-владних відносин насилля розглядають такі дослідники, як: В. Денісов, А. Кугай, М. Ліпатов, А. Дмитрієв, І. Залисін, Ч. Міллз. Зрозуміло, що насилля це лише один з багатьох інструментів влади, який жодним чином не применшує значення і роль несилових інструментів: авторитету, традицій, норм, законів, віри, стимулювання. Проте, в переважній більшості випадків, суб'єкт влади не завжди може розраховувати на добровільне підкорення власній волі тому, що владні відносини набувають асиметричного і конфліктного характеру через нерівність між суб'єктом та об'єктом, що й стає головною причиною застосування різноманітних форм насилля і примусу.

Зокрема, російський дослідник В. Денісов в якості соціального насилля розглядає застосування або погрозу застосування різних форм, методів і засобів прямого або опосередкованого примусу по відношенню до індивідів, груп, класів та держав з метою боротьби за політичну владу та її утримання і досягнення економічного панування [1, с. 25]. В. Денісов вказує на те, що політичне насилля це один із різновидів комунікації, в рамках якої екстремального вираження набувають боротьба і зіткнення протилежних інтересів та цілей суб'єктів суспільних відносин – держав, класів, етносів [2, с. 40].

А. Кугай вважає, що політичне насилля передбачає: «Примусове обмеження свободи волі соціального суб'єкта, що обумовлене діями соціальних сил, які прагнуть здобути, утримати і використати політичну владу з метою встановлення та підтримання певного соціально-політичного ідеалу» [3, с. 13]. Проте, виникає цілком слушне зауваження: чи завжди, для учасників політичного процесу, насилля є інструментом досягнення певного ідеалу? Скоріше за все, можна говорити про використання елементів політичного насилля для досягнення прагматичних цілей: влади, збагачення, визнання, покарання, залякування.

Схожу точку зору розділяє М. І. Ліпатов, для якого політичне насилля це, в першу чергу: «Ідеологічно обґрунтована і матеріально забезпечена діяльність класів, націй, соціальних груп, яка спрямована на застосування засобів примусу з метою завоювання, утримання і використання державної влади, а також досягнення політичного панування на міжнародній арені, управління соціальними процесами в класових, групових чи індивідуальних інтересах [4, с. 10]. Однак, у своєму визначенні російський автор не враховує народні маси і політичну еліту, як ключових суб'єктів політичного насилля.

Навколо даної традиції вибудовував свої теоретичні уявлення про політичне насилля і видатний дослідник Ч. Міллз. Він вказував на органічний і безальтернативний зв'язок між насиллям та владою. Найкращий вираз власної теорії він продемонстрував у своїй відомій фразі: «Будь-яка політика представляє собою боротьбу за владу, а головним виразом влади є насилля» [5, с. 104]. Вчення Ч. Міллза про політичне насилля стало основою для значної кількості досліджень з окресленої проблематики. Зокрема, І. Свієстіня продовжуючи дану традицію, дійшов висновку, що поняття «насилля» завжди пов'язане з явищем влади. «Насилля – це один із чисельних проявів влади і тому потрібно говорити про політичне насил-

ля лише в контексті влади» – зазначає він [6, с. 141]. Політичне насилля пов'язане з феноменом постійних групових конфліктів з приводу влади та контролю над ресурсами в певному суспільстві.

У переважній більшості випадків, дослідження категорії «політичне насилля» ускладнюється тим, що значна кількість дослідників не конкретизують його значення, а розуміють його у загальному широкому значенні, що обмежує якісну визначеність стосовно природи даного явища. Це призводить до того, що політичне насилля зливається і ототожнюється з поняттями примусу, пригнічення, обмеження свободи волі і прав людини. Відсутність конкретики у визначенні політичного насилля поглиблює розкол і антагоністичні відносини в політичній системі суспільства, бо дозволяє здійснювати маніпуляції на свою користь. Широке розуміння політичного насилля, як будь-якої шкоди або утиску дозволяє суб'єктам насилля виправдовувати і обґрунтовувати використання такого інструменту політичної боротьби.

Напевно, найпопулярніше визначення насилля здійснюється через його фізичний вплив. В даному руслі англійський філософ Джон Кін визначає насилля як: «Небажаний фізичний вплив груп і/або індивідів на тіла інших, що призводить до шоку, травм, смерті. Насилля – це акт, який виражає відносини, в яких об'єкт насилля розглядається в якості предмету, що заслуговує, щоб йому завдали шкоди чи, навіть, ліквідували» [7, р. 67].

Російські дослідники А. В. Дмитрієв та І. Ю. Залисін у своїй роботі «Насилля: соціо-політичний аналіз» вдаються до розгляду політичного насилля лише як фізичного прояву. В рамках їхньої концепції насилля це: «Фізичний примус, що використовується для нав'язування волі з метою оволодіння владою, перш за все державно, її використання, розподілу і захисту» [8, с. 24]. Їх прагнення зосередити увагу лише на фізичних проявах насилля продиктоване бажанням уникнути моральних, нормативних, аксіологічних і правових аспектів даного явища, оскільки їх об'єктом є свідомість індивідів, а не тіло. Та все ж, варто сказати про абсурдність такого підходу, бо численні емпіричні дані свідчать про те, що в більшості випадків кінцевою метою використання політичного насилля є не тілесні пошкодження чи вбивства, а вплив на суспільну свідомість. Фізичне насилля лише один із засобів для досягнення такого ефекту радикальним шляхом. Отже, узагальнюючи вже розглянуті трактування політичного насилля як фізичного примусу в широкому значенні передбачає активні фізичні дії, які завдають шкоди житті чи здоров'ю індивіда і здійснюються проти його волі, порушуючи його права і свободи, а також супроводжується больовими відчуттями.

Невірною було б обмежувати розуміння політичного насилля лише фізичним чи силовим примусом. Сучасність демонструє нам численні приклади, коли завдання фізичної шкоди не є найголовнішим завданням (тероризм), а лише засобом посилення духовного (психологічного, ідеологічного) насилля. Безперечно, варто визнати і врахувати, що прояви фізичного насилля є більш розповсюдженими, масштабними та помітними, що й обумовлює значну зосередженість уваги дослідників на його безпосередніх і прямих

проявах. Для досягнення наукової позиції необхідно розділяти поняття «насилля» і «сила». За своїм змістом сила ширше від насилля.

Прагнучи подолати обмеженість розуміння політичного насилля лише як фізичного впливу Дж. Салмі у своїй роботі «Насилля і демократичне суспільство» запропонував широке, всеохоплююче визначення даного явища: «Насилля – це все те, що не дозволяє людям задовольняти їх потреби або змушує діяти всупереч власної волі» [9, р. 10]. Деякі дослідники (Б. К. Капустін) вказують на здатність насилля до процесу творення нових форм взаємодії. Все, що порушує сталі принципи існування, що примушує людей робити, щось нове, що є протилежним їх природі, можна вважати проявом насилля [10, с. 6]. Е. Левінас ототожнив насилля з будь-якою дією, яка здійснюється без нашої експліцитної згоди, внаслідок чого, насиллям можна вважати будь-яку причинність, пристрасть, натхнення [10, с. 8].

Більшість з уже розглянутих нами наукових теорій і підходів обґрунтовують політичне насилля як негативне і неприродне явище в межах суспільних відносин. Проти такого одностороннього розуміння насилля виступає американський політолог Ч. Найбург, який вказує на його природне і об'єктивне походження: «Суспільство складається з численних конкуруючих соціумів і груп людей, які борються за отримання або збереження різноманітних благ за допомогою широкого арсеналу засобів. В такій боротьбі використовуються мирні або насильницькі методи і, відповідно, життя суспільства визначається двома поняттями – миром і війною, насиллям та ненасиллям. Мирний стан означає, що конкурентна боротьба відбувається в рамках легальності і закону. Навпаки, коли відбувається порушення існуючого порядку і зіткнення протилежних сторін досягає крайньої гостроти, що призводить до поширення насильницьких акцій» [11, р. 16]. Ч. Найбург пропонує до проявів політичного насилля відносити: «Акти дезорганізації, руйнування, завдання шкоди об'єкту, вибір цілей або жертв, обставин та наслідків, які набувають політичного значення, тобто характеризуються тенденцією зміни поведінки іншого в ситуації торгу, який впливає на природу соціальної системи» [11, р. 19].

Представники антропологічного підходу розділяють схожу точку зору на природу та сутність політичного насилля. Для них насилля це органічна і природна частина людського існування, а отже, було б безглуздо сподіватися на його цілковите викорінення із системи суспільних зв'язків. Так, на думку відомого етнографа, професора Кембриджського університету Джаредда Даймонда насилля є характерною ознакою племінної природи людини. Досліджуючи різноманітні племінні союзи він помітив закономірність, що більшість членів таких племен помирають не своєю смертю, а в результаті цілеспрямованих вбивств. Схожої точки зору дотримується Дж. Блейні, який виявив, що більшість жінок в племенах Нової Гвінеї не живуть з своїм першим чоловіком, бо він був убитий в той, чи інший період часу. Дані антропологічних і етнографічних досліджень свідчать про те, що в примітивних суспільствах насилля було дуже поширеним явищем і виконувало роль покарання за особливо тяжкі злочини: вбивство, зґвалтування, крадіжка. Достатньо часто, в таких суспільствах безпосереднє фізичне

насилля поступалося місцем соціальної або фізичній ізоляції [12, с. 232]. Таким чином, в межах антропологічної традиції насилля розглядається як специфічний феномен суспільної свідомості, що визначає напрямок і темпи соціально-політичного розвитку. Розглянута група дослідників виступала проти одностороннього критичного погляду на насилля, як абсолютне зло. Відповідно до їх теоретичних уявлень, насилля потрібно оцінювати в залежності від конкретних умов і цілей. В такому випадку можна буде говорити про нього, як про об'єктивну реальність і необхідність, що може стати ключовим чинником еволюційного розвитку суспільства та його інститутів.

Цілісне, комплексне і системне вивчення категорії «політичне насилля» не можливо уявити без класифікації та систематизації його основних форм і проявів. Більше того, саме кардинальні зміни в структурі політичного насилля і формах його втілення можуть свідчити про встановлення і переважання відносин нового типу, які вказують на формування певних тенденцій в трансформації даного соціально-політичного явища. Систематизація і класифікація різновидів політичного насилля сприяє поглибленому розумінню, впорядкуванню і узагальненню знання про його предмет, джерела, сторони та засоби. Це дозволяє підвищити термінологічну ясність у розумінні такого складного міждисциплінарного явища. Від цього залежить ефективність і глибина розкриття сутності даного явища, виявлення і впорядкування його головних якостей.

Автором однієї із найавторитетніших класифікацій політичного насилля є норвезький дослідник Йохан Галтунг. Запропонований ним розподіл політичного насилля на пряме, структурне і культурне вже став класичним в рамках сучасної науки. В межах даної традиції політичне насилля не є самостійним автономним або незалежним феноменом, воно завжди пов'язане з потребами, особливостями і структурою політичної системи суспільства. В інтерпретації Й. Галтунга пряме насилля передбачає безпосередній вплив суб'єкта на об'єкт. Структурне насилля проявляється у створенні умов (структур), які утискають політичні потреби та інтереси індивідів. Структурне насилля відрізняється від прямого тим, що воно діє опосередковано, через політичні інститути. Найчастіше, об'єкти даного насилля не усвідомлюють, що піддаються його впливу. Пряме насилля має мінливу і динамічну природу, структурне – статичну і стабільну [13, р. 96].

Й. Галтунг під структурним насиллям розуміє шкоду заподіяну індивіду або групі у результаті існування певних організацій (інститутів, структур), які регулюють систему суспільних відносин. Він виступає за необхідність дослідження і вивчення природи та наслідків структурного насилля на всіх рівнях соціально-політичного життя – від індивідуального і групового, до державного, міжнародного та глобального. Переслідуючи дану мету Й. Галтунг, розробив концепцію «позитивного миру», в рамках якої мир розуміється як відсутність будь-яких форм насилля на всіх рівнях суспільного життя. Виходячи з його припущень, такого стану соціальної системи можливо досягнути лише за рахунок підтримки і поглиблення п'яти цінностей: екологічної стабільності, економічного благоустрою, соціальної справедливості, миру, активної участі громадян у прийнятті важливих

політичних рішень. Розробляючи поняття «структурного насилля» Й. Галтунг виходив з того, що якщо люди помирають від голоду, коли у світі є можливість їх нагодувати або помирають від хвороб, коли є необхідні ліки, то в такому випадку ми можемо говорити про існування структурного насилля, оскільки альтернативні структури могли б попередити такі смерті.

Структурне насилля на відміну від прямого діє опосередковано через суспільні інститути. Воно може бути непомітним і неусвідомлюваним для індивідів чи соціальних груп. До структурного насилля Й. Галтунг відніс: смерті від хвороб і голоду, маніпуляції свідомістю, обмеження доступу до інформації, маргіналізацію, соціальне несправедливість, забруднення навколишнього середовища та нерівність можливостей. Феномен «структурного насилля» можна описати такими головними характеристиками:

1. структурне насилля є постійним явищем, оскільки нерівність між соціальними групами є частиною соціальної взаємодії;

2. структурне насилля, в деякій мірі, схоже на соціальну несправедливість і передбачає нерівність в розподілі ресурсів та можливостей;

3. до структурного насилля можуть бути віднесені лише ті прояви соціальної несправедливості, які потенційно могли бути усунуті альтернативними соціально-політичними структурами.

На думку Й. Галтунга, дослідження політичного насилля не буде цілісним без врахування специфічних культурних чинників, які впливають на сприйняття і поширення прямого і структурного насилля. З цією метою, він вводить поняття «культурного насилля» (cultural violence), яке використовується для легітимації прямого і структурного насилля, надаючи можливість суб'єктам обґрунтовувати і виправдовувати необхідність такої діяльності [14, р. 298]. Тобто, на думку Й. Галтунга, політичне насилля завжди нерозривно пов'язане з феноменом культурного насилля. Культурне насилля включає в себе символічні, ідеологічні, релігійні, мовні, етнічні аспекти людського існування, які можуть бути використані для обґрунтування, випробування або узаконення прямого і структурного насилля. Норвезький дослідник вважає, що головною причиною сучасних конфліктів є сформоване соціальними системами насилля – культурне, пряме (особисте), структурне. Культурне насилля створює умови для прояву структурного, а структурне – для прямого насилля. З огляду на це, можна припустити, що культурне насилля виконує ідеологічну функцію. Дуже часто, за допомогою ідеологічних постулатів здійснюють обґрунтування, виправдання і легітимації актів політичного насилля.

Відомий дослідник Славој Жижек у своєму дослідженні «Про насилля» виступає за виокремлення в структурі політичного насилля чотирьох підтипів:

- суб'єктивним політичним насиллям може бути лише той акт, який можливо чуттєво сприймати, відчувати, осмислювати та оцінювати. На думку Жижека, суб'єктивне насилля сприймається в якості такого лише на фоні ненасильницького нульового рівня. Воно являється порушенням нормального, звичного положення речей. Таке насилля здійснюється політичними акторами, дисциплінарним репресивним апаратом, фанатичним натовпом

Такий тип насилля сприймається індивідом на основі власного досвіду і особливостей сприйняття;

-об'єктивне політичне насилля це насилля, яке характерне для звичайного стану речей, яке сприймається як норма, а не відхилення від неї. Об'єктивне насилля непомітне для тих, хто існує в межах його дії, бо воно підтримує стандарт ненасильницького нульового рівня;

-системне політичне насилля – катастрофічні наслідки функціонування соціально-економічних та політичних систем, що призводять до цілеспрямованого і перманентного порушення прав людини, недоторканості її тіла та волі. Такий тип насилля на пряму залежить від характеру і структури суспільства;

-символічне політичне насилля втілюється в мові та символічних формах, в тому, що Хайдегер назвав би «нашим будинком буття». Такий тип насилля розглядається в якості дієвого механізму формування соціальної реальності та соціального середовища. Насилля, таким чином, дозволяє вести боротьбу за отримання легітимного права на вироблення певного типу світогляду, цінностей, світосприйняття та уявлень про характер правил в політичній системі [15, с. 6].

Розглянута класифікація політичного насилля свідчить, що С. Жижек прагне сформувати комплексне уявлення про закономірності зіткнення різних вимірів символічної влади в межах соціальних систем. Це дозволяє йому проаналізувати актуальні силові та символічні методи примусу, які сприяють формуванню головних пріоритетів соціально-політичного розвитку та владного розподілу цінностей і ресурсів.

Дж. Салмі пропонує класифікувати насилля за трьома типами:

1. пряме (безпосереднє) – навмисні та цілеспрямовані дії, що завдають шкоди цілісності людського життя. Ця категорія включає усі види вбивств (геноцид, військові злочини, масові вбивства цивільних громадян), а також примусові або жорстокі дії, що призводять до фізичних та психологічних страждань (примусове переміщення населення, незаконне позбавлення волі, викрадення людей, взяття заручників, примусова праця, тортури);

2. непряме (опосередковане) – що проявляється у ситуаціях відсутності прямого чи безпосереднього зв'язку між жертвами і структурами або особами відповідальними за використання насильницьких методів, не лише фізичних але й соціальних (голод, хвороби, бідність);

3. репресивне – є одним із найпоширеніших різновидів насилля і передбачає порушення прав людини, позбавлення свободи думки, слова, віросповідання та пересування. Насилля такого типу характерне для недемократичних режимів, що відзначаються відсутністю політичних прав та громадянських свобод [9, р. 10].

Авторитетний англійський дослідник П. Уілкінсон систематизує насилля на основі двох критеріїв:

1. за масштабом та інтенсивністю:

-масове (вуличне насилля, повстання, революції, контрреволюції, репресії, громадянська війна, державний терор);

-насилля нечисленних груп (політичні вбивства, протистояння зло-

чинних угруповань, партизанське насилля, тероризм).

2. за цілями і завданнями:

- протестне (головна мета – вплинути на урядову політику);
- преторіанське (насильницька зміна представників влади);
- репресивне (спрямоване проти реальної або потенціальної опозиції);
- терористичне (використання страху від насилля для досягнення політичних цілей);
- революційне (прагнення змінити політичну систему).

Висновки: Розглянуті нами теоретичні підходи, типології і класифікації політичного насилля не можуть вважатися вичерпними, з огляду на мінливість та різноманітність політичних процесів в суспільстві. Проте, дуже часто всі типи і прояви насилля взаємопов'язані між собою, чинять взаємний вплив і відображають різноманіття і складність окремих соціально-політичних процесів. Саме тому, класифікація і систематизація політичного насилля здійснюється на основі різноманітних показників, серед яких найпоширенішими є: ступінь інтенсивності і організованості; встановленні цілі, завдання, результатами і засоби, що використовуються; характеристика суб'єкта і об'єкта насилля; територіальні ознаки і масштаб застосування; ступінь латентності і легітимності; форми прояву; види завданої шкоди.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Киреев Г. Н. Сущность социального насилия / Г. Н. Киреев // *Философские науки*. – 1986. – № 1. – 110 с.
2. Денисов В. В. *Философия насилия* / В. В. Денисов // *Философия и общество*. – 2008. – № 1. – С. 39–56.
3. Кугай А. И. *Природа политического насилия и его роль в современном мире: Автореферат дис. канд. филос. наук* / А. И. Кугай – М. 1993. – 24 с.
4. Липатов И. М. *Сущность и основные формы политического насилия в современных условиях (философско-социологический анализ): Автореферат дис. канд. филос. наук* / И. М. Липатов – М. 1989. – 21 с.
5. Межуев В. М. *Насилие и свобода в политическом контексте* / В. М. Межуев // *Полис*. – 2004. – № 3. – С. 104–113.
6. Свиестиня И. *Некоторые аспекты насилия: насилие как одно из проявлений власти* / И. Свиестиня // *Насилие и ненасилие: Философия, политика, этика* Под ред. Р. Г. Апресяна. – М.: Фонд независимого радиовещания, 2003. – С. 141–145.
7. Keane J. *Reflections on Violence*. / J. Keane – L. – N. Y.: Verso, 1996, – 200 p.
8. Дмитриев А. *Насилие: социо-политический анализ* / А. Дмитриев, И. Залысин. – М., 2000. – 327 с.
9. Salmi J. *Violence and Democratic Society* / J. Salmi – L.: Zed Books, 1993. – P. 10.
10. Капустин Б. К *понятию политического насилия* / Б. Капустин // *Полис*. – 2003. – № 6. – С. 6–26.
11. Nieburg H. L. *Political Violence. The Behavioral Process* / H. L. Nieburg. – New York, 1969. – 184 p.
12. Поляков Е.М. *Насилие и политический терроризм в современном мире* / Е. М. Поляков // *Политическая концептология*. – 2013. – № 2. – С. 230–246.
13. Galtung J. *Structural theory of aggression* / J. Galtung // *Journal of Peace Research*. – 1964. – P. 95–119.
14. Galtung J. *Cultural Violence* / J. Galtung // *Journal of Peace Research*. – 1990. –

Vol. 27. – № 3. – P. 291–305.

15. Жижек С. О насилии / С. О. Жижек. – М.: Издательство «Европа», 2010. – 184 с.

Кравченко В. Ю., кандидат политических наук, преподаватель кафедры гуманитарных наук Днепропетровской медицинской академии (Днепр, Украина), E-mail: darklihts@rambler.ru

Современные тенденции исследования и классификации политического насилия.

Аннотация. Исследование посвящено рассмотрению основных современных теоретических подходов и теорий, объясняющих природу и источники политического насилия. Проведена систематизация и классификация проявлений и форм политического насилия на основе различных критериев, которые способствуют углубленному пониманию и обобщению знания о его предмете, источники, стороны и средства.

Ключевые слова: политическое насилие, власть, принуждение, сила, легитимность.

Kravchenko V., PhD in political science, lecturer of the Department of humanities, Dnipropetrovsk Medical Academy (Dnipro, Ukraine), E-mail: darklihts@rambler.ru

Current trends in research and classification of political violence.

Abstract. Research is devoted to the consideration of major contemporary theoretical approaches and theories that explain the nature and sources of political violence. There is done the systematization and classification of symptoms and forms of political violence on the basis of various criteria that promote deep understanding, organizing and summarizing knowledge of his subject, source side and features.

Keywords: political violence, power, coercion, force, legitimacy.

УДК 1(43)(09):18

Полянська В.,

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна), E-mail: visnukDNU@i.ua

МОЖЛИВОСТІ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ В ДОСЛІДЖЕННІ -ЕСТЕТИЧНИХ ЯВИЩ В ПОЛІТИЦІ

Анотація. Досліджуються можливості та перспективи застосування синергетичного підходу в дослідженні політико-естетичних феноменів. Здійснюється огляд основних понять та концептів, які можна застосовувати для аналізу межових політико-естетичних явищ. Особливу увагу приділено концептам реплікатора, фракталу та методу естетичного моделювання синергетичних процесів в політиці.

Ключові слова: політична естетика, синергетика, естетичне моделювання, політико-естетичні явища, політичний розвиток, реплікатор, фрактал.

Епіграфом для даної статті могли б стати широко цитовані слова Нільса Бора: «Причина, чому мистецтво може нас збагатити, полягає в його здатності нагадати нам про гармонії, недосяжні для системного аналізу».

Дослідження можливостей пристосування синергетичного підходу до аналізу соціальних політичних явищ, зокрема представлення соціальної та політичної систем як нелінійних, на які поширюються концепція синерге-